

УДК 351.085

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.8>

Тетяна СУКАЛЕНКО

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури, Державний податковий університет, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна, 08200

ORCID: 0000-0002-5107-9914

Бібліографічний опис статті: Сукаленко, Т. (2024). Кроскультурна компетентність крізь призму професійної підготовки майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 57–62, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.8>

КРОСКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті уточнено зміст поняття «кроскультурна компетентність», проаналізовано основні складники кроскультурної компетентності крізь призму професійної підготовки майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей. Здійснено огляд праць українських науковців із питань вивчення кроскультурної компетентності.

Комунікативну компетентність у роботі визначено як здатність здобувача вищої освіти ефективно вирішувати завдання в умовах міжкультурного спілкування, яке передбачає взаєморозуміння сторін та конструктивний діалог.

Наголошено на тому, що основними елементами кроскультурної компетентності є знання (необхідна інформація для ефективної взаємодії); уміння (потрібні навички поведінки для ефективної взаємодії); мотивація; емпатія. Розглянуто складники кроскультурної компетентності: знання, вміння, мотивація, прихильність.

Процес формування кроскультурної компетентності є спеціально організованою взаємодією викладача і здобувача, спрямованою на вирішення певних завдань, зокрема вміння визначати й аналізувати полікультурне освітнє середовище, презентувати власну культуру, розвивати культуру міжнаціонального спілкування.

Зауважено, що майбутній фахівець повинен володіти не лише рідною мовою, але й кількома іноземними мовами, грамотно будувати усне та писемне мовлення, застосовувати ораторські методи й прийоми, володіти ефективними стратегіями і тактиками спілкування, вміти аналізувати необхідну інформацію та критично її осмислювати.

Під час навчання майбутній фахівець повинен володіти мовними знаннями, навичками уживання мовних кліше відповідно до комунікативних ситуацій, вміти інтерпретувати поведінку співрозмовника, мати відповідні уявлення про історію і культуру народу тощо. Також варто враховувати як мовний складник кроскультурної компетентності, так і вміння послуговуватися набутими знаннями у різних комунікативних ситуаціях, здатність розуміти поведінку та особливості мислення іноземця.

Перспективність подальших досліджень вбачаємо у вивченні мовної соціалізації особистості та виявленні рівнів сформованості кроскультурної компетентності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: кроскультурна компетентність, кроскультурна комунікація, майбутній фахівець, критерії кроскультурної компетентності, складники кроскультурної компетентності.

Tetiana SUKALENKO

Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Communications, Literature and Culture, State Tax University, 31 Universytetska str., Irpin, Kyiv region, Ukraine, 08200

ORCID: 0000-0002-5107-9914

To cite this article: Sukalenko, T. (2024). Kroskulturna kompetentnist kriz pryzmu profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv nefilolohichnykh spetsialnostei [Cross-cultural competence through the prism of professional training of future specialists in non-philological specialities]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 57–62, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.8>

CROSS-CULTURAL COMPETENCE THROUGH THE PRISM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN NON-PHILOLOGICAL SPECIALITIES

The paper deals with the clarifying of the content of the concept of «cross-cultural competence»; the main components of cross-cultural competence through the prism of professional training of future specialists in non-philological specialities are analysed in it. The works of Ukrainian scholars on the study of cross-cultural competence are reviewed.

Communicative competence is defined as the ability of a higher education student to effectively solve problems in the context of intercultural communication, which involves mutual understanding of the parties and constructive dialogue.

It is emphasised that the main elements of cross-cultural competence are knowledge (necessary information for effective interaction); skills (necessary behavioural skills for effective interaction); motivation; empathy. The components of cross-cultural competence such as knowledge, skills, motivation and commitment are considered in the paper.

The process of forming cross-cultural competence is a specially organised interaction between a teacher and a student aimed at solving certain tasks, in particular the ability to identify and analyse a multicultural educational environment, present one's own culture, and develop a culture of interethnic communication.

It is noted that a future specialist should speak not only his/her native language, but also several foreign languages, competently build oral and written speech, apply oratorical methods and techniques, have effective communication strategies and tactics, be able to analyse the necessary information and critically comprehend it.

During their studies, future specialists should have language knowledge, skills in using language clichés in accordance with communication situations, be able to interpret the interlocutor's behaviour, have relevant knowledge of the history and culture of the people, etc. It is also worth considering both the linguistic component of cross-cultural competence and the ability to use the acquired knowledge in different communication situations, the ability to understand the behaviour and thinking of a foreigner.

The prospect of further research could be the study of linguistic socialisation of the individual and the identification of levels of cross-cultural competence of higher education students.

Key words: *cross-cultural competence, cross-cultural communication, future specialist, criteria of cross-cultural competence, components of cross-cultural competence.*

Розвиток кроскультурної комунікації є одним із актуальних напрямів досліджень. Кроскультурна комунікація, на думку Л. І. Чабак, є «особливим типом культури представників різних національностей та професій. Вона характеризується тісною взаємодією національних та корпоративних культур і виявляється в національній самосвідомості, етнокультурній і лінгвокультурологічній компетентності особистості, толерантності, в її прагненні до міжнаціональної згоди в різних сферах спілкування» (Чабак, 2019, с. 157).

Показником налагодження кроскультурних комунікацій є непохитні міжнародні відносини, спрямовані на досягнення вигідних результатів для обох сторін. Потенційний випускник закладу вищої освіти має активно співпрацювати з іноземними партнерами, повинен володіти високим рівнем знань, який допоможе спростити перебіг процесів самоідентифікації та світосприйняття. Незамінними є уміння і навички у процесі реалізації майбутнім фахівцем різних видів навчальної, дослідної діяльності. Не менш вагомими чинниками є творчий потенціал особистості, критичне мислення, які актуалізують продуктивність кроскультурних комунікацій і формують кроскультурну компетентність майбутніх фахівців. Аналіз процесів міжкультурної вза-

ємодії вимагає розгляду поняття «кроскультурна компетентність».

Проблема формування кроскультурної компетентності у закладах вищої освіти перебуває під постійною увагою дослідників. Актуальність досліджуваного питання пояснюється тим, що випускник практично неготовий до кроскультурного спілкування, яке передбачає не лише обмін інформацією, а й створення оптимальної ситуації «полікультурного комфорту, шляхом налагодження міжособистісних взаємодій, які не бачать міжнаціональних кордонів. Досягнення успіху на шляху створення такої оптимально-комфортної ситуації залежить від низки детермінант, зокрема, змістового наповнення мовних конструктів, поведінкових реакцій і психологічної сумісності партнерів» (Дудка, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість дослідників викликають питання, пов'язані з проблемами формування кроскультурної компетентності (Т. О. Атрощенко, О. В. Баніт, О. О. Білецька, Т. Ю. Васильченко, В. М. Дудка, Б. М. Качур, М. М. Качур, М. Г. Лашкіна, О. О. Пальчикова, С. Г. Рудакова, Т. М. Сукаленко, Г. В. Христокін, Л. І. Чабак, Л. В. Щетініна та ін.).

Т. О. Атрощенко, Б. М. Качур, М. М. Качур розглянули теоретичні основи формування

кроскультурної компетентності майбутніх керівників закладів освіти й основні принципи підвищення їхньої професійної компетентності. О. В. Баніт проаналізувала складники кроскультурної компетентності топ-менеджерів міжнародних організацій: комунікативну, лінгвістичну, міжкультурну. Авторка довела, що комунікативна компетентність топ-менеджерів виявляється в умінні організувати роботу компанії як єдиного організму, адекватно сприймати особливості культури країни, в якій він працює, налагоджувати взаємостосунки з місцевим персоналом. О. О. Білецька з'ясувала роль міжкультурної компетентності в міжнародній сфері діяльності, завдяки якій діяльність фахівців-міжнародників стає більш ефективною у взаємодії з людьми різних культур під час виконання своїх професійних обов'язків. Т. Ю. Дудка вивчила феномен «кроскультурної компетентності» з погляду міждисциплінарності. М. Г. Лашкіна, Г. В. Христокін, В. М. Васильченко дослідили проблематику кроскультурних комунікацій, яка детермінована глобалізацією в економіці, культурі, бізнесі, дипломатії тощо. Дослідники акцентують увагу на тому, що журналісти мають висвітлювати всі процеси, що відбуваються в багатокультурному, багатонаціональному середовищі з урахуванням кроскультурної взаємодії. О. О. Пальчикова розкрила сутність поняття «кроскультурна компетентність», визначила структуру кроскультурної компетентності та проаналізувала етапи її формування. Т. М. Сукаленко проаналізувала основні складники кроскультурної компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності «Журналістика». Л. І. Чабак обґрунтувала поняття «кроскультурна компетентність» та наголосила на тому, що кроскультурна компетентність є складником професійної компетентності, формується в процесі вивчення іноземної мови. С. Г. Щетініна, Л. В. Рудакова виокремили підходи до трактування кроскультурної компетентності, її складників та сфер застосування. Дослідники довели вузькість підходу до тлумачення кроскультурної компетентності як такої, що виявляється лише на рівні взаємодії різних національних культур та запропонували її альтернативне тлумачення, яке враховує типи культур, що виходять за ці межі.

Особливий інтерес науковців до проблеми формування кроскультурної компетентності

можемо пояснити тим, що вона відображає рівень духовного, культурного розвитку майбутнього фахівця, формує світоглядні уявлення та цінності для успішної професійної самореалізації.

Мета нашого дослідження – уточнити зміст поняття «кроскультурна компетентність», проаналізувати основні складники кроскультурної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кроскультурна компетентність – це одна із найважливіших навичок сучасного фахівця. Кроскультурну компетентність визначаємо як здатність здобувача вищої освіти ефективно вирішувати завдання в умовах міжкультурного спілкування, яке передбачає взаєморозуміння сторін та конструктивний діалог.

О. К. Іванов, В. Л. Іванова тлумачать кроскультурну компетентність як інтерактивний комплекс знань і умінь, які забезпечують здатність до успішної діяльності та є синтезом певних знань, умінь, цінностей, комунікацій щодо міжкультурної взаємодії (Іванов О., Іванова В., 2020, с. 93). О. В. Баніт кроскультурну компетентність розглядає як комплекс стратегічних та аналітичних здібностей, що розширює інтерпретаційний спектр фахівця у процесі взаємодії з представниками іншої культури. Це також позитивне ставлення до іншої культури та її цінностей, подолання етнічного та культурного центризму (Баніт О., 2019, с. 178). О. О. Пальчикова кроскультурну компетентність визначає як «застосування набутих знань, умінь і навичок сприйняття, розуміння та відтворення особливостей іншомовної культури на практиці під час кроскультурних контактів» (Пальчикова, 2012, с. 326). Т. О. Атрощенко, Б. М. Качур, М. М. Качур кроскультурну компетентність потрактовують як «інтегровану якість особистості, що включає знання про особливості полікультурних традицій, порівняння й адаптації культурних відмінностей і універсалій, уміння ретрансляції інших культур, досвід творчої педагогічної діяльності у сфері міжкультурного навчання, професійно значущі характеристики особистості» (Атрощенко Т., Качур Б., Качур М., 2018, с. 11).

Зауважимо, що поняття «кроскультурна компетентність» має поєднувати особливості двох підходів, на яких слушно наголошують

Л. В. Щетініна та С. Г. Рудакова, – здатність фахівця, що допомагає у побудові ефективних комунікацій з носіями інших культур та врахування особливостей культур, які притаманні різним суб'єктам взаємодії (Щетініна Л., Рудакова С., 2017).

Основними критеріями формування кроскультурної компетентності є «поінформованість про способи засвоєння іншої культури, сформованість мовленнєво-поведінкових стратегій, творча активність і опанування професійно значущих якостей» (Атрощенко Т., Качур Б., Качур М., 2018, с. 11).

Основними елементами кроскультурної компетентності є знання (необхідна інформація для ефективної взаємодії); уміння (необхідні навички поведінки для ефективної взаємодії); мотивація (толерантне ставлення до іншої культури); емпатія (Баніт О., 2019, с. 177).

Л. В. Щетініна, С. Г. Рудакова до складників кроскультурної компетентності зараховують:

1. Знання – інформація про особливості певної культури. Ці знання відображаються у всебічному осмисленні того, що можуть означати для співрозмовника як вербальні, так невербальні жести, стиль поведінки, володіння професійною термінологією тощо. Нестача знань може завдати успішній комунікації представників двох різних культурних груп за професійною ознакою.

2. Мотивація – необхідність взаємодіяти з представниками іншої культури. Без мотивації кроскультурна компетентність не зможе закріпитися через відсутність бачення сфери її застосування. Підґрунтям для виникнення мотивації виступає, наприклад, потреба дізнатися про важливу інформацію. Завдяки конкретизації потреби можна спрямувати розмову у правильне русло та зробити спілкування більш зрозумілим та недвозначним. Це дозволить отримати позитивний досвід міжкультурних комунікацій і збільшити мотивацію до аналогічної поведінки у майбутньому.

3. Вміння – володіння досвідом та навичками побудови кроскультурних комунікацій. Варто брати до уваги поширені приклади, а також аналізувати кроскультурні мотивації щодо отримання знань здобувачем. Це дозволить отримати не лише бажаний результат від навчання, але бути цінним для організації.

4. Прихильність – позитивне, або ж неупереджене ставлення до представника іншої культури.

Першим кроком є нівелювання будь-яких стереотипів про інші культури. Варто зосередити увагу на предметі розмови і ставити нейтральні запитання, які не підштовхують до відповіді (Щетініна Л., Рудакова С., 2017).

Для формування кроскультурної компетентності варто створювати майбутньому фахівцеві оптимальні умови для навчання, враховувати специфіку напряму профільної підготовки, особливості сфери майбутньої діяльності, що допоможе швидше адаптуватися та інтегрувати до роботи за обраним фахом. Завдяки цьому комунікація може трансформуватися в механізм сприйняття та передання інформації. Відповідно кроскультурне спілкування набуває як перцептивного, так і інтерактивного характеру.

Процес формування кроскультурної компетентності є спеціально організованою взаємодією викладача і здобувача, спрямованою на вирішення певних завдань, зокрема вміння визначати й аналізувати полікультурне освітнє середовище, презентувати власну культуру, розвивати культуру міжнаціонального спілкування.

Кроскультурна компетентність формує у майбутніх фахівців прагнення до безперервного полікультурного навчання, яке базується на збагаченні знань про культурне і соціокультурне життя рідної країни та іноземної країни, мова якої вивчається (Чабак Л., 2019, с. 162).

Розуміння цінностей праці, які властиві тому чи тому середовищу, дозволяє ефективно фахівцеві організувати робочий процес та сприяти формуванню корпоративної культури.

Майбутній фахівець повинен володіти не лише рідною мовою, але й кількома іноземними мовами, грамотно будувати писемне й усне мовлення, застосовувати ораторські методи й прийоми, володіти ефективними стратегіями і тактиками спілкування, вміти аналізувати необхідну інформацію та критично її осмислити.

Л. І. Чабак акцентує увагу на тому, що «майбутній фахівець нового типу, який володіє іноземною мовою, повинен якісно здійснювати професійну діяльність на міжнародному рівні, пристосовуватись до нового засобу спілкування, пізнавати іншу культуру та осмислювати власні етнокультурні першоджерела, швидко адаптуючись у полікультурному просторі та

виявляючи толерантне ставлення до чужої мови та культури» (Чабак Л., 2019, с. 157).

Кроскультурна компетентність передбачає вміння здобувача вести ділові переговори, чітко висловлювати свою думку, знати загальні положення бізнес-етики тощо. О. О. Білецька наголошує на тому, що під час ділових контактів важливе місце посідає професійне міжкультурне спілкування, в процесі якого здійснюється обмін інформацією, встановлюються контакти. Авторка зауважує, що кроскультурна компетентність полягає у бездоганному володінні країнознавчої інформації про країну-носія іноземної мови, розумінні поведінкової культури представників іншомовного спілкування, особливостей їхнього менталітету, знанні звичаїв і традицій (Білецька О., 2017, с. 92).

Під час навчання майбутній фахівець повинен володіти мовними знаннями, навичками уживання мовних кліше відповідно до комунікативних ситуацій, уміти інтерпретувати

поведінку співрозмовника, мати відповідні уявлення про історію і культуру народу тощо. Також варто враховувати як мовний складник кроскультурної компетентності, так і вміння послуговуватися набутими знаннями у різних комунікативних ситуаціях, здатність розуміти поведінку та особливості мислення іноземця.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, кроскультурною компетентністю можна оволодіти за допомогою знань, отриманих під час міжкультурної комунікації. Ці знання поділяються на дві групи: специфічні, які передбачають інформацію про конкретну культуру, її традиції тощо та загальні, що створюють психологічне підґрунтя для продуктивної міжкультурної співпраці (емпатія, толерантність, знання загальнокультурних особливостей). Успішною стратегією досягнення кроскультурної компетентності є збереження власної ідентичності у контексті культур інших народів і світової культури в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атрощенко Т. О., Качур Б. М., Качур М. М. Формування кроскультурної компетентності майбутніх керівників закладів освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки». 2018. № 3. С. 7–12.
2. Баніт О. Кроскультурна компетентність сучасного топ-менеджера міжнародної компанії. *Edukacja Zawodowa i Ustawiczna*. 2019. № 4. С. 173–181.
3. Білецька О. О. Міжкультурна компетентність фахівців у галузі міжнародних відносин як складова професійної діяльності. *Питання культурології*. 2017. № 33. С. 86–95.
4. Дудка Т. Ю. Структуротворчий характер кроскультурної компетентності крізь призму професійної підготовки викладачів вищої школи. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2021. С. 26–27.
5. Іванов О., Іванова В. Кроскультурна комунікація в контексті мистецької діяльності. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. № 1 (68). С. 90–95.
6. Лашкіна М., Христокін Г., Васильченко В. Кроскультурні комунікації в цифрову епоху: актуальність в журналістській діяльності. *Образ*. 2023. Вип. 2 (42). С. 86–96.
7. Пальчикова О. О. Кроскультурна компетентність у навчанні української мови як іноземної. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2012. № 8. С. 319–326.
8. Сукаленко Т. Кроскультурна компетентність здобувача вищої освіти спеціальності «журналістика»: практичний аспект. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2023. № 3. С. 71–77.
9. Чабак Л. Іншомовна кроскультурна компетентність як складова професійної компетентності здобувачів вищої економічної освіти. *Фінансовий простір*. 2019. № 1. С. 156–163.
10. Щетініна Л. В., Рудакова С. Г. Сутність кроскультурної компетентності: від теорії до практики. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537> (дата звернення: 06.05.2024).

REFERENCES:

1. Atroshchenko T. O., Kachur B. M., Kachur M. M. Formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti maibutnykh kerivnykiv zakladiv osvity. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho*. Serii: «Pedahohichni nauky». 2018. № 3. S. 7–12. [in Ukrainian].
2. Banit O. Kroskulturna kompetentnist suchasnoho top-menedzhera mizhnarodnoi kompanii. *Edukacja Zawodowa i Ustawiczna*. 2019. № 4. S. 173–181.
3. Biletska O. O. Mizhkulturna kompetentnist fakhivtsiv u haluzi mizhnarodnykh vidnosyn yak skladova profesiinoi diialnosti. *Pytannia kulturolohii*. 2017. № 33. S. 86–95. [in Ukrainian].

4. Dudka T.Iu. Strukturotvorchyi kharakter kroskulturnoi kompetentnosti kriz pryzmu profesiinoi pidhotovky vykladachiv vyshchoi shkoly. *Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi osvity*. Kyiv, 2021. S. 26–27. [in Ukrainian].
5. Ivanov O., Ivanova V. Kroskulturna komunikatsiia v konteksti mystetskoï diialnosti. *Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho*. Serii: Pedahohichni nauky. 2020. Vyp. № 1 (68). S. 90–95. [in Ukrainian].
6. Lashkina M., Khrystokin H., Vasylenko V. Kroskulturni komunikatsii v tsyfrovu epokhu: aktualnist v zhurnalistskii diialnosti. *Obraz*. 2023. Vyp. 2 (42). S. 86–96. [in Ukrainian].
7. Palchukova O. O. Kroskulturna kompetentnist u navchanni ukraïnskoi movy yak inozemnoi. *Filolohichni studii: Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. 2012. № 8. S. 319–326. [in Ukrainian].
8. Sukalenko T. Kroskulturna kompetentnist zdobuvacha vyshchoi osvity spetsialnosti «zhurnalistyka»: praktychnyi aspekt. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2023. № 3. S. 71–77. [in Ukrainian].
9. Chabak L. Inshomovna kroskulturna kompetentnist yak skladova profesiinoi kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi ekonomichnoi osvity. *Finansovyi prostir*. 2019. № 1. S. 156–163. [in Ukrainian].
10. Shchetinina L. V., Rudakova C. H. Sutnist kroskulturnoi kompetentnosti: vid teorii do praktyky. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537> (data zvernennia: 06.05.2024). [in Ukrainian].